

บทที่ 6

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

114

324

EF

บทที่ 6

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

6.1 ประวัติความเป็นมา

นับแต่การเถลิงถวัลราชสมบัติ เมื่อวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2489 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบันเป็นเวลากว่า 50 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ชนบททั่วทุกภูมิภาค เพื่อทรงรับรู้อุทสาหะราษฎร ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร ปัญหาเกษตรกรไทยที่สำคัญคือ การขาดแคลนแหล่งน้ำซึ่งมีสาเหตุมาจากการทำลายทรัพยากรป่าไม้ การสูญเสียทรัพยากรที่ดินอันอุดมสมบูรณ์ ปัญหาการปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การประมง การถูกกดราคาผลผลิต เกษตรกรขาดการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองกับผู้รับซื้อผลผลิต และขาดการส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า ฯลฯ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานพระราชดำริในการแก้ปัญหาและการพัฒนาการเกษตรในเรื่องต่างๆ ได้แก่ การป่าไม้ การเกษตร อุตสาหกรรมและสหกรณ์ นอกจากนี้ยังได้ประกอบพระราชกรณียกิจในด้านโครงการพัฒนาการเกษตร ซึ่งมีลักษณะบูรณาการหลายโครงการ อาทิ โครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดา โครงการหลวง ศูนย์การศึกษาการพัฒนาในภูมิภาคต่างๆ จำนวน 6 ศูนย์ เพื่อให้เป็นแม่แบบในการแก้ปัญหาและพัฒนาการเกษตรตามลักษณะที่เหมาะสมกับพื้นที่นั้นๆ ทั้งยังได้พระราชทานแนวพระราชดำริเรื่อง “ทฤษฎีใหม่” ซึ่งเป็นการสร้างแหล่งน้ำประจำไร่นาและเป็นการใช้ที่ดินให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดจากการทำไร่นาแบบผสมผสาน ซึ่งแนวพระราชดำรินี้ได้รับการขยายผลอย่างกว้างขวางมากในปัจจุบัน

แนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาในด้านการเกษตร เน้นหลักของความสามัคคี ความเสียสละส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การแข่งขันในการใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุดอย่างยั่งยืน ส่งผลให้เกษตรกรที่ยากไร้จำนวนมากสามารถยืนหยัดพึ่งตนเองได้ อันเป็นพื้นฐานมั่นคงในการพัฒนาประเทศชาติ

พระราชกรณียกิจในการพัฒนาการเกษตรที่ได้ทางปฏิบัติมาตลอดจนถึงปี พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นปีแห่งการเฉลิมฉลองพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ครบ 72 พรรษา นั้น ได้แสดง “ราชธรรม” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงยึดถึงและทรงปฏิบัติเพื่อ

จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ระบบเศรษฐกิจที่ก้าวกระโดดไปสู่ การพึ่งพิงระบบการค้าโลก ทำให้เกษตรกรไทยส่วนใหญ่ซึ่งต้องพึ่งทุนทรัพย์ ต้องทั้งการศึกษา ไม่สามารถยืนหยัดพึ่งตนเองได้ เกษตรกรจำนวนมากไม่น้อยต้องอพยพโยกย้ายไปขายแรงงาน ตามเมืองใหญ่ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมตามมา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชทรงรับรู้ และทรงหาแนวทางที่จะช่วย แก้ไขมิให้เกษตรกรเหล่านั้นละทิ้งแผ่นดิน เน้นให้มีความ “พออยู่ พอกิน” เป็นเบื้องต้นโครงการ พัฒนาต่างๆ จึงเกิดขึ้นทั้งโครงการใหญ่ๆ น้อยๆ กว่าสองพันโครงการทั่วทั้งแผ่นดิน พระราชดำริ ของพระองค์เปรียบเสมือนดังเชื้อไฟที่ช่วยจุดโครงการต่างๆ ให้เปล่งประกายทั่วแผ่นดินไทย และยังผลให้เกิดประโยชน์สุขแก่พสกนิกรโดยทั่วหน้ามาตลอดรัชสมัยแห่งการครองราชย์ของ พระองค์ ซึ่งแนวพระราชดำรินี้ในการพัฒนาการเกษตรพอสังเขป ดังนี้

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงให้ความหมายของการพัฒนากับคณะเยาวชน จังหวัดปทุมธานี เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2513 ว่า

“...พัฒนา หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า การพัฒนาประเทศก็ทำให้ บ้านเมืองมั่นคงมีความเจริญ ความหมายของการพัฒนาประเทศนี้ก็เท่ากับตั้งใจที่จะทำ ให้ชีวิตของแต่ละคนมีความปลอดภัย มีความเจริญ มีความสุข...”

ความหมายของคำว่า “ความเจริญ” เป็นอย่างไร มีลักษณะและองค์ประกอบ อย่างไร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานคำอธิบายไว้ในพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม พ.ศ. 2520 ว่า

“...ความเจริญนั้นมักจำแนกกันเป็น 2 อย่างคือ ความเจริญทางด้านวัตถุ อย่างหนึ่งและความเจริญทางด้านจิตใจอีกอย่างหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นยังเห็นกันว่าความ เจริญอย่างแรกอาศัยวิชาการทางด้านวิทยาศาสตร์เป็นปัจจัยสร้างสรรค์ความเจริญ อย่างหลังอาศัยศิลปะ ศิลธรรม จรรยา เป็นปัจจัยแท้จริงแล้วความเจริญทางวัตถุกับ ความเจริญทางจิตใจก็ดี หรือความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์กับทางด้านศิลปะ ศิลธรรม จรรยา ก็ดี มิใช่สิ่งที่จะแยกออกจากกันให้เด็ดขาดได้ ทั้งนี้เพราะสิ่งที่เราพยายามจะ แยกออกจากกันนั้นมีมูลฐานที่เกิดอันเดียวกันคือ ความสุขความพอใจของทุกคน ดังนั้นท่านทั้งปวงที่กำลังจะนำวิชาการออกไปสร้างความเจริญแก่ตน แก่ชาติ ควรจะ ได้ทราบตระหนักในข้อนี้ และควรจะถือว่าความเจริญทั้งสองฝ่ายนี้มีความสำคัญอยู่

6.2 จุดมุ่งหมายในการพัฒนา

1. สร้างพื้นฐานให้มั่นคง โดยให้ประชาชนพหุมี พหุกิน พหุใช้ สามารถพึ่งตนเองก่อน จึงค่อยสร้างความเจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงขึ้นไปตั้งพระราชดำรัส เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 ว่า

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามขั้นตอน ต้องสร้างพื้นฐานความพหุมี พหุกิน พหุใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องหลักวิชา เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยเสริมความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นไป ลำดับต่อไป...”

2. สร้างชุมชนให้เข้มแข็งพึ่งตนเองได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงเน้นการพัฒนาที่สอดคล้องกับความสามารถและความต้องการของชุมชนทรงนิยมใช้ศัพท์ว่า “ระเบิดจากข้างใน” ชุมชนเข้มแข็งพร้อมที่จะรับความเจริญจากโลกภายนอกแล้ว มิใช่การยึดเยียดนำความเจริญจากภายนอกเข้าไปในชุมชน โดยที่ประชาชนยังไม่พร้อมที่จะรับหรือพร้อมที่จะคิดว่าเหมาะสมกับชุมชนของตนหรือไม่

3. ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พระองค์เน้นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่เป็นหลักสำคัญในการพัฒนาโดยทรงยึดหลักการปรับปรุงหรือดัดแปลงทรัพยากรธรรมชาตินั้นๆ ให้เกิดประโยชน์แก่คนส่วนใหญ่ได้มากที่สุด ขณะเดียวกันการทำเพื่อส่วนร่วมก็อาจส่งผลกระทบต่อคนส่วนน้อยได้ ดังนั้น ในการพัฒนาจึงต้องเตรียมวิธีการแก้ไขไว้ด้วยเช่นกัน

4. เป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรเพื่อนำผลไปทดลองปฏิบัติในพื้นที่อื่น งานพัฒนาด้านการเกษตรตามแนวพระราชดำริทุกงานทุกโครงการ ล้วนมีจุดหมายและพันธกิจร่วมกันอยู่ประการหนึ่ง คือ เป็นต้นแบบเพื่อการเรียนรู้แก่หน่วยชุมชนพื้นที่อื่น โดยเฉพาะศูนย์ศึกษการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นับตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นแบบ เพื่อขยายผลและเรียนรู้สิ่งดีสิ่งถูก

6.3 โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ด้วยความห่วงใยในทุกข์สุขของประชาราษฎร์ ชาวไทยเราจึงพบว่านับแต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ เถลิงถวัลราชสมบัติ เป็นต้นมา พระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนิน ไปเยี่ยมเยียนประชาชนตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศโดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทยากจนห่างไกลและทุรกันดาร

ในแต่ละปี พระองค์จึงประทับอยู่ภูมิภาคต่างๆ มาก กว่าประทับ อยู่ในพระราชวังที่กรุงเทพฯ เพื่อทรงค้นหาข้อมูลที่แท้จริงจากประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐประจำพื้นที่และทรงสังเกตการณ์สำรวจสภาพภูมิศาสตร์ไปพร้อมๆ กันด้วย ทั้งนี้เพื่อทรงรวบรวมข้อมูลไว้เป็นแนวทางที่จะพระราชทานพระราชดำริให้ดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่อไป

พระมหากษัตริย์คุณที่บาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานแก่ปวงราษฎรไทยทั้งหลายในระยะต้นแห่งการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลราชสมบัตินั้น เป็นพระราชดำริด้านการแพทย์และงานสังคมสงเคราะห์เป็นส่วนใหญ่ เพราะในระยะเวลาดังกล่าว กิจการด้านการแพทย์ของไทยยังไม่เจริญก้าวหน้าเท่าที่ควร และการบริการสาธารณสุขในชนบทยังมีได้แพร่หลาย โดยพระราชกรณียกิจช่วงแรกเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2493 – 2505 จะเป็นการช่วยเหลือบรรเทาเฉพาะหน้าไม่เป็นที่ลักษณะโครงการเต็มรูปแบบอย่างปัจจุบัน พระราชดำริเริ่มแรกอันเป็นโครงการช่วยเหลือประชาชนเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้กรมประมงนำพันธุ์ปลาหมอเทศจากปีนัง ซึ่งได้รับจากผู้เชี่ยวชาญด้านการประมงขององค์การอาหาร และการเกษตรแห่งสหประชาชาติ เข้าไปเลี้ยงในสระน้ำพระที่นั่งอัมพรสถาน และเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2496 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพันธุ์ปลาหมอเทศนี้แก่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทั่วประเทศ นำไปเลี้ยงเผยแพร่ขยายพันธุ์แก่ราษฎรในหมู่บ้านของตน เพื่อจักได้มีอาหารโปรตีนเพิ่มขึ้น โครงการพระราชดำรินับได้ว่าเป็นโครงการพัฒนาชนบทโครงการแรก เกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2495 โดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานรถบูลโดเซอร์ให้หน่วยงานตำรวจตระเวนชายแดนค่ายนเรศวร ไปสร้างถนนเข้าไปยังบ้านห้วยมงคล ตำบลหินเหล็กไฟ อำเภอหัวหินจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เพื่อให้ราษฎรสามารถสัญจรไปมาและนำผลผลิตออกมาจำหน่ายยังชุมชน

6.4 หลักการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ในการดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริ และบรรลุลักษณะประสงค์ ควรจะได้ดำเนินการ โดยมีหลักการสำคัญๆ คือ

1) การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเห็นอยู่เสมอว่า โครงการของพระองค์นั้นเป็นโครงการที่มุ่งช่วยเหลือแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่ราษฎรกำลังประสบอยู่ พระองค์ทรงมีพระราชดำริถึงความจำเป็นนี้ว่า

“..ถ้าปวดหัวก็คิดอะไรไม่ออก...เป็นอย่างไรก็ต้องแก้ไข การปวดหัวนี้ก่อนแต่ปวดหัว ใช้ยาแก้ปวด..หรือยาอะไรก็ตามแก้ปวดหัว มันไม่ได้แก้อาการจริง แต่ต้องแก้ปวดหัวก่อน เพื่อที่จะให้อยู่ในสภาพที่ จะคิดได้แล้วอีกอย่างก็คือ แบบ Macro นี้ เขาจะทำแบบรีอทั้งหมด ฉันไม่เห็นด้วย.. อย่าง บ้านคน อยู่เรอบอกบ้านนี้มันผุดตรงไหน ผุดตรงนี้ ไม่คุ้มที่จะไปซ่อม... เอา ตกลงรื้อบ้านนี้ ระเบิดเลย เราจะไปอยู่ที่ไหน ไม่มีที่อยู่ ก็ต้องค้าเสียก่อน แล้วค่อยๆ ดูตรงนี้ยังพออยู่ได้.. ไปรีอตรงห้องไหนแล้วก็ค่อยๆ สร้างแล้ว มารื้อตรงห้องนี้..วิธีทำจะต้องค่อยๆ ทำจะไประเบิดหมดไม่ได้...”

ตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่เน้นหลักมุ่งแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งต้องการแก้ไขอย่างรวดเร็ว เช่น กรณีเขตพื้นที่อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับประเทศกัมพูชาและเป็นพื้นที่ยากจนในเขตอิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ที่ขบวนการพัฒนาของรัฐยังไม่ถึง ในช่วงระยะเวลานั้น ภายหลังจากมีโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เข้าไปดำเนินการแล้ว ปัญหาความมั่นคงที่เคยมีอยู่ก็ลดน้อยถอยลง และหมดสิ้นไปในที่สุด แม้กระทั่งปัจจุบัน โครงการที่แก้ปัญหาเฉพาะหน้า และจะมีผลระยะยาวต่อไปคือ การแก้ไขปัญหาราจรและการป้องกันน้ำท่วมในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

2) การพัฒนาต้องเป็นไปตามขั้นตอน

ตามลำดับความจำเป็นประหยัด ทั้งนี้ เพื่อให้มีรากฐานที่มั่นคงก่อนแล้วจึงดำเนินการเพื่อความเจริญก้าวหน้าในลำดับต่อไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเน้นพัฒนาที่ มุ่งสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ในลักษณะการพึ่งตนเอง ทรงใช้คำว่า “ระเบิดจากข้างใน” นั่นคือ ทำให้ชุมชน หมู่บ้าน มีความเข้มแข็งก่อนแล้ว จึงค่อยออกมาสู่สังคมภายนอก มิใช่ การเอาความเจริญหรือบุคคล จากสังคมภายนอก เข้าไปหากับชุมชนหมู่บ้านที่ยังไม่ทันได้มีโอกาสเตรียมตัวหรือตั้งตัว พระองค์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะช่วยเหลือราษฎรตามความจำเป็น และความเหมาะสมกับสถานภาพ เพื่อที่ราษฎรเหล่านั้นจะได้สามารถพึ่งตนเองได้ และออกมาสู่สังคมภายนอกได้อย่างไม่ลำบาก ดังแนวพระราชดำริต่อไปนี้

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้นต้องสร้างพื้นฐานคือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นเบื้องต้นก่อนโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานที่มั่นคงพร้อมพอสมควร และปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญ และฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้าง ความเจริญ ยกเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้าง ความเจริญ ยกเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศ และของประชาชนโดยสอดคล้องด้วยก็จะเกิดความ สอดคล้องในเรื่องต่างๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยาก ล้มเหลวได้ในที่สุด ดังเห็นได้ที่อารยะประเทศหลายประเทศกำลังประสบปัญหาทาง เศรษฐกิจอย่างรุนแรงอยู่ในเวลานี้..การช่วยเหลือสนับสนุนประชาชนในการประกอบ อาชีพและตั้งตัวให้มีความพอกิน พอใช้ก่อนอื่น เป็นพื้นฐานนั้น เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะผู้มีอาชีพ และฐานะเพียงพอที่จะพึ่งตนเอง ย่อมสามารถสร้างความ เจริญก้าวหน้าในระดับที่สูงต่อไปโดยแน่นอน ส่วนการถือหลักที่จะส่งเสริมความเจริญ ให้ค่อยเป็นไปตามลำดับ ด้วยความรอบคอบระมัดระวังและประหยัดนั้น ก็เพื่อป้องกัน ความผิดพลาด ล้มเหลวและเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จได้แน่นอนบริบูรณ์...”

3) การพึ่งตนเอง

การพัฒนาตามแนวพระราชดำริ เพื่อการแก้ไขปัญหาในเบื้องต้น ด้วยการ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อให้มีความแข็งแรงที่จะมีแนวคิดในการดำรงชีวิตต่อไปแล้ว ขึ้นต่อไป การพัฒนาให้ประชาชนสามารถอยู่ในสังคมได้ตามสภาพและสามารถ “พึ่งตนเองได้” ในที่สุด ดังพระราชดำริตอนหนึ่ง ความว่า

“...การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราช่วยเหลือนั้น เป็นสิ่งสำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับ ตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดี ที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยเหลือแต่ละครั้ง แต่กรณีนี้ จำเป็นที่ เราจะพิจารณาถึงความต้องการและความจำเป็นก่อนและต้องทำความเข้าใจกับผู้ที่เรา จะช่วยให้เข้าใจด้วยว่าเขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่าเราจะช่วยเขาเพื่อให้ เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป...”

ตัวอย่างโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่เน้นหลัก “การพึ่งตนเอง” เพื่อพัฒนาแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎร เช่น โครงการธนาคารโค – กระบือ และโครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์ “หุบกระพง” อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งดำเนินการเพื่อให้ประชาชนมีที่อยู่อาศัยทำกิน และรวมตัวกันในรูปแบบของกลุ่มสหกรณ์ เพื่อแก้ปัญหาของชุมชน และการทำมาหากินร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้ โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในระยะหลังก็ล้วนแต่เพื่อให้ประชาชนสามารถช่วยตนเองได้ เพราะเป็นโครงการที่สนับสนุนให้ประชาชนสามารถประกอบอาชีพให้ได้ผล และมีประสิทธิภาพ เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การให้การอบรมความรู้สาขาต่างๆ ทั้งด้านการเกษตร และศิลปอาชีพพิเศษ เป็นต้น

4) การส่งเสริมความรู้ และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ที่เหมาะสม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงเห็นว่า ควรที่จะสร้างเสริมสิ่งที่ ชาวบ้านชนบทขาดแคลน และเป็นความต้องการของชาวบ้าน ซึ่งก็คือความรู้ในการทำมาหากิน การทำการเกษตร โดยใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ พระองค์ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้อง มี “ตัวอย่างของความสำเร็จ” มีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทมีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้ และนำไปปฏิบัติได้เอง พระองค์จึงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ขึ้นในทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อเป็นสถานที่ศึกษา ทดลอง วิจัย และแสวงหาความรู้เทคนิควิชาการ สมัยใหม่ที่ราษฎร “รับได้” นำไป “ดำเนินการเอง” และเป็นวิธีการที่ “ประหยัด” เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อยู่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนั้นๆ เมื่อได้ผลจากการศึกษาแล้วจึงนำไปส่งเสริมให้เกษตรกร ได้ใช้ในการประกอบอาชีพต่อไป พระองค์ทรงปรารถนาที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลายได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ และสามารถนำไปปฏิบัติได้ผลอย่างจริงจัง

5) การอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงสนพระราชหฤทัย ในเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ เนื่องจากการพัฒนาประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมา นั้น ได้เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ทำให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติกันอย่างฟุ่มเฟือย โดยมีได้มีการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติที่ถูกทำลายให้กลับคืนสู่สภาพเดิม จนในที่สุดทรัพยากรธรรมชาติได้เสื่อมโทรมลงอย่างเห็นได้ชัด พระองค์ทรงเห็นว่าการพัฒนาเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ จะมีผลโดยตรงต่อการพัฒนาการเกษตร จึงทรงมุ่งที่จะให้มีการพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนา

6) การส่งเสริมและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ช่วงแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (ปี 2530 – 2534) ปรากฏว่าเศรษฐกิจขยายตัวในอัตราที่สูงและรวดเร็ว โครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เปลี่ยนไป สู่การผลิตที่มีภาคอุตสาหกรรมและบริการเป็นหลักมีผลทำให้สังคมไทยเริ่มเปลี่ยนจากสังคมชนบทสู่ความเป็นสังคมเมืองมากขึ้น ความเจริญส่วนใหญ่ก็มักจะอยู่ในเมืองหลักๆ ในภูมิภาคต่างๆ และรอบกรุงเทพมหานคร ในขณะที่เดียวกันได้ก่อให้เกิดปัญหาทางด้านความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะแก้ปัญหา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของการกำจัดน้ำเสียในกรุงเทพมหานคร และในเมืองหลัก ในต่างจังหวัดด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การใช้ฝักตบชวา ช่วยกรองความสกปรกในน้ำเสีย การใช้น้ำดีขับไล่ น้ำเสีย การใช้กังหันน้ำชัยพัฒนาเพื่อบำบัดน้ำเสีย รวมทั้งการกำจัดขยะอย่างถูกต้อง และไม่เป็นการทำลายสภาพแวดล้อม ทั้งแหล่งน้ำใต้ดินและสภาพทางอากาศด้วย เป็นต้น

6.5 ลักษณะของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีอยู่มากมายหลายสาขาหลายประเภท มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ดังนี้คือ

6.5.1 โครงการตามพระราชประสงค์ หมายถึง โครงการซึ่งทรงศึกษาทดลองปฏิบัติเป็นส่วนพระองค์ ทรงศึกษาหารือกับผู้เชี่ยวชาญในวงงาน ทรงแสวงหาวิธีทดลองปฏิบัติ ทรงพัฒนาและส่งเสริมแก้ไขดัดแปลง วิธีการเป็นระยะเวลาหนึ่ง เพื่อดูแลผลผลิตทั้งในพระราชฐานและนอกพระราชฐาน ซึ่งต้องทรงใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในการดำเนินงานทดลองจนกว่าจะเกิดผลดี ต่อมาเมื่อทรงแน่พระทัยว่าโครงการนั้นๆ ได้ผลดี เป็น

6.5.2 โครงการหลวง พระองค์ทรงเจาะจงดำเนินการพัฒนา และบำรุงรักษาต้นน้ำลำธารในบริเวณป่าเขา ในภาคเหนือ เพื่อบรรเทาอุทกภัยในที่ลุ่มข้างล่าง ด้วยเหตุที่พื้นที่เหล่านี้เป็นเขตแดนชาวไทยภูเขา จึงทรงมีโอกาพัฒนาชาวเขา ชาวดอย ให้อยู่ดี กินดี ให้เลิกการปลูกฝิ่น ด้วยเป็นการผิดกฎหมาย เลิกการตัดไม้ทำลายป่าทำไร่เลื่อนลอย และเลิกการค้าไม้เถื่อน ของเถื่อน อาวุธยุทโธปกรณ์นอกกฎหมาย ทรงพัฒนาช่วยเหลือให้ปลูกพืชหมุนเวียนที่มีคุณค่าสูง ขนส่งง่าย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค รวมคุณค่าผลผลิต แล้วให้ได้คุ้มค่าแทนการปลูกฝิ่น ทั้งๆ ที่งานของโครงการนี้จะกินเวลายาวนานกว่าจะเกิดผลก็เป็นเวลานานนับสิบปี การดำเนินงานจะยากลำบากสักเพียงใดก็มีได้ทรงท้อถอย การพัฒนาค่อยๆ ได้ผลดีขึ้น ชาวเขา ชาวดอยจึงมีความจงรักภักดี เรียกพระองค์ว่า “พ่อหลวง” และเรียกสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถว่า “แม่หลวง” โครงการของทั้งสองพระองค์ จึงเรียกว่า “โครงการหลวง”

6.5.3. โครงการในพระบรมราชานุเคราะห์ หมายถึง โครงการที่พระองค์ได้พระราชทานข้อแนะนำและแนวพระราชดำริให้เอกชนไปดำเนินการด้วยกำลังเงิน กำลังปัญญา และกำลังแรงงานพร้อมทั้งการติดตามผลงานให้ต่อเนื่องโดยภาคเอกชน เช่นโครงการพัฒนาหมู่บ้านสหกรณ์เนินดินแดง อำเภอทับสะแก จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งสโมสรโรตารีแห่งประเทศไทยเป็นผู้จัดและดำเนินงานตามแนวพระราชดำริ โครงการพจนานุกรม โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เป็นต้น

6.5.4. โครงการตามพระราชดำริ โครงการประเภทนี้ เป็นโครงการที่ทรงวางแผนพัฒนาทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จพระราชดำเนินร่วมทรงงานกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหาร โครงการตามพระราชดำรินี้ในปัจจุบัน เรียกว่า “โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” มีกระจายอยู่ทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย ซึ่งมีลักษณะที่เป็นโครงการพัฒนาด้านต่างๆ ให้ดำเนินการเสร็จสิ้นภายในระยะสั้นและระยะยาวที่มีเวลากว่า 5 ปี ขณะเดียวกันก็มีลักษณะที่เป็นงานด้านวิชาการ เช่น โครงการเพื่อการศึกษา ค้นคว้าทดลอง หรือ โครงการที่มีลักษณะเป็นงานวิจัย เป็นต้น

6.6 ขั้นตอนการดำเนินการของโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาข้อมูลต่างๆ เป็นขั้นเป็นตอนอย่างละเอียด ก่อนทุกครั้งในการจัดวางแผนโครงการใดโครงการหนึ่ง ก่อนจะมีพระราชดำรินั้น ขั้นตอนต่างๆ พอจะกล่าวได้ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูล ก่อนจะเสด็จพระราชดำเนินยังพื้นที่ใดๆ นั้นจะทรงศึกษาข้อมูลจากเอกสารและแผนที่ต่างๆ ที่มีอยู่เพื่อให้ทราบถึงสภาพในท้องถิ่นนั้นๆ อย่างละเอียดก่อนเสมอ

2. การหาข้อมูลในพื้นที่ เมื่อเสด็จฯ ถึงพื้นที่นั้นๆ ก็ทรงหาข้อมูลรายละเอียดเพิ่มเติมอีกครั้งหนึ่งเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลล่าสุด อาทิเช่น

2.1 ทรงสอบถามประชาชนถึงการประกอบอาชีพ สภาพหมู่บ้าน ภูมิประเทศ ดินฟ้าอากาศและทางน้ำ เป็นต้น

2.2 ทรงสำรวจพื้นที่เสด็จฯ ทอดพระเนตรพื้นที่จริงที่คาดว่าจะควรจะดำเนินการพัฒนาได้

2.3 ทรงสอบถามเจ้าหน้าที่ เมื่อทรงศึกษาข้อมูลจากเอกสารและทรงได้ ข้อมูลจากพื้นที่จริงแล้ว ก็ทรงปรึกษากับเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่างๆ ถึงความเหมาะสมความเป็นไปได้อีกครั้งหนึ่ง พร้อมทั้งทรงคำนวณวิเคราะห์ทันทีด้วยว่าเมื่อดำเนินการแล้ว จะได้ประโยชน์อย่างไร และคุ้มค่ากับการลงทุนหรือไม่ เพียงใด อย่างไร แล้วจึงพระราชทานพระราชดำริให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องไปพิจารณาในชั้นรายละเอียดตามขั้นตอนต่อไป

3. การศึกษาข้อมูลและการจัดทำโครงการ เมื่อเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องได้รับพระราชทานพระดำริแล้วก็จะไปศึกษาข้อมูลรายละเอียดต่างๆ อีกครั้งหนึ่ง เพื่อประกอบการจัดโครงการให้เป็นไปตามแนวพระราชดำริที่ได้พระราชทานไว้ อย่างไรก็ตาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้มีพระราชดำรัสอยู่เสมอว่า พระราชดำริของพระองค์เป็นเพียงข้อเสนอแนะเท่านั้น เมื่อรัฐบาลได้ทราบแล้ว ก็ควรไปพิจารณาวิเคราะห์กลั่นกรองตามหลักวิชาการก่อนเมื่อมีความเป็นไปได้ และมีประโยชน์คุ้มค่าและเห็นสมควรทำก็เป็นเรื่องที่ต้องพิจารณาแล้วเห็นว่าไม่เหมาะสมก็ล้มเลิกได้

4. การดำเนินงานตามโครงการ เมื่อจัดทำโครงการเสร็จเรียบร้อย และผ่านการพิจารณาจากหน่วยเหนือตามลำดับ ขั้นตอน จนถึงการอนุมัติโครงการ และงบประมาณแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็จะดำเนินการปฏิบัติงานในทันที โดยมีสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) เป็นหน่วยงานกลางในการประสานงานและประสานแผนต่างๆ ให้แต่ละหน่วยงานได้ดำเนินการสนับสนุนสอดคล้องกัน

5. การติดตามผลงาน ในการติดตามผลงานการดำเนินงานนั้น แต่ละหน่วยงาน รวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริจะได้มีการติดตามประเมินผลเป็นระยะๆ แต่ที่สำคัญ คือพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จฯ กลับไปยังโครงการนั้นๆ ด้วยทุกครั้งเมื่อมีโอกาส เพื่อทอดพระเนตรความก้าวหน้า และติดตามผลงานต่างๆ ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ในกรณีที่เกิดมีปัญหา อุปสรรคต่างๆ ก็ทรงชี้แนะแนวทางแก้ไขปัญหานั้นๆ ให้สำเร็จลุล่วงได้

6.7 โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริด้านต่าง ๆ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นโครงการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงวางแผนพัฒนา ทรงเสนอแนะให้รัฐบาลร่วมดำเนินการตามพระราชดำริ โดยพระองค์เสด็จพระราชดำเนิน ร่วมทรงงานกับหน่วยงานของรัฐบาล ซึ่งมีทั้งฝ่ายพลเรือน ตำรวจ ทหารและประชาชนไทยทั่วประเทศ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.) ตั้งแต่ปีงบประมาณ 2525–2546 มีจำนวน 3,298 โครงการ แยกออกเป็นประเภทต่างๆ ได้ 8 ประเภท คือ

1. การเกษตร
2. สิ่งแวดล้อม
3. สาธารณสุข
4. ส่งเสริมอาชีพ
5. พัฒนาแหล่งน้ำ
6. คมนาคมสื่อสาร
7. สวัสดิการสังคม
8. อื่น ๆ

ตัวอย่างทฤษฎีใหม่ : การบริหารการจัดการที่ดินเพื่อการเกษตรตามราชดำริ

ในทุกครั้งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรตามพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศนั้น ได้ทรงถามเกษตรกรและทอดพระเนตรพบสภาพปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการปลูกข้าวและเกิดแรงดลพระราชหฤทัย อันเป็นแนวคิดขึ้นว่า

1. ข้าวเป็นพืชที่แข็งแรงมาก หากได้น้ำเพียงพอจะสามารถเพิ่มปริมาณเมล็ดข้าวได้มากขึ้น
2. หากเก็บน้ำฝนที่ตกลงมาไว้ได้แล้ว นำมาใช้ในการเพาะปลูกก็จะสามารถเก็บเกี่ยวได้มากขึ้นเช่นกัน
3. การสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่นับวันแต่จะยากที่จะดำเนินการได้เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนและข้อจำกัด ของปริมาณที่ดินเป็นอุปสรรคสำคัญ
4. หากแต่ละครัวเรือนมีสระประจำไร่นาทุกครัวเรือนแล้ว เมื่อรวมปริมาณกันก็ย่อมเท่ากับปริมาณในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ แต่สิ้นค่าใช้จ่ายน้อยและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยตรงมากกว่า ในเวลาต่อมาได้พระราชทานพระราชดำริให้ทำการทดลอง “ทฤษฎีใหม่” เกี่ยวกับการจัดการที่ดินและแหล่งน้ำ เพื่อการเกษตรขั้น ๓ วัดมงคลชัยพัฒนา ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี แนวทฤษฎีใหม่กำหนดขึ้นดังนี้ ให้แบ่งพื้นที่ถือครองทางการเกษตร ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วเกษตรกรไทย มีเนื้อที่ดินประมาณ 10-15 ไร่ต่อครอบครัว แบ่งออกเป็นสัดส่วน 30-30-30-10 คือ ส่วนแรก: ไร่ละ 30 เนื้อที่เฉลี่ย 3 ไร่ ให้ทำการขุดสระกักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูก โดยมีความลึกประมาณ 4 เมตร ซึ่งสามารถรับน้ำได้จนถึง 19,000 ลูกบาศก์เมตร โดยกองรองรับจากน้ำฝนราษฎรจะสามารถนำน้ำนี้ไปใช้ในการเกษตรได้ตลอดปี และยังสามารถเลี้ยงปลาและปลูกพืชน้ำ พืชริมสระ เพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่งด้วย ส่วนที่สอง : ไร่ละ 60 เนื้อที่เฉลี่ย ประมาณ 10 ไร่ เป็นพื้นที่ทำการเกษตรปลูกพืชผลต่างๆ โดยแบ่งพื้นที่นี้ออกเป็น 2 ส่วน คือ ไร่ละ 30 ในส่วนที่หนึ่ง : ทำนาข้าวประมาณ 5 ไร่ ไร่ละ 30 ในส่วนที่สอง : ปลูกพืชไร่หรือพืชสวนตามแต่สภาพของพื้นที่และภาวะตลาด ประมาณ 5 ไร่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคำนวณโดยใช้หลักเกณฑ์ว่า ในพื้นที่ทำการเกษตรนี้ต้องมีน้ำใช้ในช้วงฤดูแล้ง ประมาณ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ ถ้าหากแบ่งแต่ละแปลงเกษตรให้มีเนื้อที่ 5 ไร่ ทั้ง 2 แห่งแล้วความต้องการน้ำจะต้องใช้ปริมาณ 10,000 ลูกบาศก์เมตร ที่จะต้องเป็นน้ำสำรองไว้ใช้ในยามฤดูแล้ง ส่วนที่สาม : ไร่ละ 10 เป็นพื้นที่ที่เหลือ มีเนื้อที่เฉลี่ยประมาณ 2 ไร่ จัดเป็นที่อยู่อาศัย ถนนหนทาง คันคูดินหรือคูคลอง ตลอดจนปลูกพืชสวนครัวและเลี้ยงสัตว์

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำรินี้เป็นหลักปฏิบัติสำคัญยิ่งในการดำเนินการ คือ

1. วิธีการนี้สามารถใช้ปฏิบัติได้กับเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของที่ดิน ที่มีพื้นที่ดินจำนวนน้อย แปลงเล็กๆ ประมาณ 15 ไร่ (ซึ่งเป็นอัตราถือครองเนื้อที่การเกษตร โดยเฉลี่ยของเกษตรกรไทย)

2. มุ่งให้เกษตรกรมีความพอเพียงในการเลี้ยงตัวเองได้ (Self Sufficiency) ในระดับชีวิตที่ประหยัดก่อน โดยมุ่งเน้นให้เห็นความสำคัญของความสามัคคีกันในท้องถิ่น

3. กำหนดจุดมุ่งหมายให้สามารถผลิตข้าวบริโภคได้เพียงพอทั้งปี โดยยึดหลักว่าการทำนา 5 ไร่ ของครอบครัวหนึ่งนั้น จะมีข้าวพอกินตลอดปีซึ่งเป็นหลักสำคัญของทฤษฎีใหม่นี้ นอกจากนี้ยังทรงคำนึงถึงการระเหยของน้ำในสระหรืออ่างเก็บน้ำลึก 4 เมตร ของเกษตรกรด้วยว่า ในแต่ละวันที่ไม่มีฝนตกคาดว่าน้ำระเหย วันละ 1 ซม. ดังนั้น เมื่อเฉลี่ยว่าฝนไม่ตกปีละ 300 วันนั้น ระดับน้ำในสระจะลดลง 3 เมตร จึงควรมีการเติมน้ำให้เพียงพอเนื่องจากน้ำเหลือกันสระเพียง 1 เมตร เท่านั้น ดังนั้น การมีแหล่งน้ำขนาดใหญ่เพื่อคอยเติมน้ำในสระเล็ก จึงเปรียบเสมือนมีแท่งค้ำน้ำใหญ่ๆ ที่มีน้ำสำรอง ที่จะเติมน้ำอ่างเล็กให้เต็มอยู่เสมอ จะทำให้แนวทางปฏิบัติสมบูรณ์ขึ้น กรณีของการทดลองที่วัดมงคลชัยพัฒนา ทรงเสนอวิธีการดังนี้ จากภาพตุ่ม น้ำเล็กคือสระน้ำที่ราษฎรขุดขึ้นตามทฤษฎีใหม่นี้ เมื่อเกิดช่วงขาดแคลนน้ำในฤดูแล้งราษฎรก็สามารถสูบน้ำมาใช้ประโยชน์ได้ และหากน้ำในสระไม่เพียงพอ ก็ขอรับน้ำจากอ่างห้วยหินขาว ซึ่งได้ทำระบบส่งน้ำเชื่อมต่อลงมายังสระน้ำที่ได้ขุดไว้ในแต่ละแปลงซึ่งจะช่วยให้สามารถมีน้ำใช้ตลอดปี ในกรณีราษฎรใช้น้ำกันมากอ่างห้วยหินขาวก็มีปริมาณไม่เพียงพอ หากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักสมบูรณ์แล้ว ก็ใช้วิธีการสูบน้ำจากป่าสักมาพักในหนองน้ำใดหนองน้ำหนึ่ง แล้วสูบน้ำต่อลงมาในอ่างเก็บน้ำห้วยหินขาวก็จะช่วยให้มีปริมาณน้ำใช้มากพอตลอดปี

ทฤษฎีใหม่จึงเป็นแนวพระราชดำริใหม่ที่บัดนี้ได้รับการพิสูจน์และยอมรับกันอย่างกว้างขวางในหมู่เกษตรกรไทยแล้วว่า พระราชดำริของพระองค์เกิดขึ้นด้วย พระอัจฉริยภาพสูงส่งที่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างแท้จริง ความสมบูรณ์พูนสุขแห่งราชอาณาจักรไทย อุบัติขึ้นในครั้งนี้ด้วย

พระปรีชาสามารถอันเฉียบแหลมของพระมหากษัตริย์ไทยผู้มีเคยทรงหยุดนิ่งที่จะระดมสรรพกำลังทั้งปวงเพื่อความผาสุกของชาวไทย

การพัฒนาชนบทในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่สำคัญประการหนึ่ง คือให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งจะต้องพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งก่อนเพื่อให้ประชาชนสามารถพึ่งตนเองและจะต้องสอดคล้องกับการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมอย่าง

ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงได้พระราชทานพระราชดำริ ให้จัดตั้ง “ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ” ในทุกภูมิภาคของประเทศไทย จำนวน 6 ศูนย์ เพื่อเป็นศูนย์กลางของการศึกษาค้นคว้าทดลอง วิจัย และแสวงหาแนวทางการพัฒนาวิธีการพัฒนาด้านต่างๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎร พร้อมทั้งนำผลสำเร็จของการศึกษาออกไปพัฒนาสู่พื้นที่เกษตร นอกจากนี้ ศูนย์การพัฒนายังทำหน้าที่เสมือน “พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติที่มีชีวิต” ที่รวบรวมสรรพวิชาในการศึกษา ค้นคว้าทดลอง วิจัย วิธีการแก้ปัญหาด้านเกษตรกรรมที่ครอบคลุมปัญหาเรื่องน้ำ ดิน และป่าไม้ ซึ่งเกษตรกร หรือผู้สนใจทั่วไป สามารถเข้าไปศึกษาหาความรู้และนำความรู้กลับไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่ของตนเอง เป็นแนวปฏิบัติเพื่อการดำรงชีวิตในยามที่ประเทศประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอยู่ขณะนี้ เป็นแนวทางที่บุคคลทุกอาชีพและทุกระดับชั้นสามารถปฏิบัติได้ แต่อาจจะปฏิบัติได้มากบ้างน้อยบ้างตามแต่พื้นฐานทางเศรษฐกิจของแต่ละคนในปัจจุบัน แต่ถ้าพยายามปฏิบัติได้อย่างน้อย 1 ใน 4 ก็น่าจะพอใจได้ในระดับหนึ่ง

แต่สำหรับประชาชนในชนบท โดยเฉพาะการเกษตร “ทฤษฎีใหม่” ในขั้นแรกนั้น “เศรษฐกิจพอเพียง” หมายถึง การพยายามพึ่งตนเอง ช่วยเหลือตัวเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้ “พอมี พอกิน” โดยเฉพาะอาหารและที่อยู่อาศัย ส่วนที่ไม่สามารถจะผลิตเองได้ ก็แลกเปลี่ยนหรือซื้อจากภายนอกบ้างแต่ควรซื้อและใช้จากของที่ผลิตได้ในท้องถิ่นหรือในประเทศให้มากที่สุด พยายามก่อนนี้ให้น้อยที่สุดและควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายและพอใจในสิ่งที่รับมาโดยชอบธรรมไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย หรือให้มีรายจ่ายไม่เกินรายรับ

6.8 ทฤษฎีและกรณีตัวอย่างการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

จากแนวคิด และทฤษฎีการพึ่งตนเองโดยมีเป้าหมายสูงสุด คือ “เศรษฐกิจพอเพียง” เน้นหลักการพึ่งตนเอง ช่วยตนเอง เพื่อการกินอิ่ม นอนอุ่น พออม และรวมพลังกันสร้างเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็ง โดยต้องสร้างวัฒนธรรมใหม่ในการพัฒนาประเทศจาก Globalization ให้เป็น Localization ให้ได้ความหมายว่า ทำอย่างไรชุมชนจะสามารถกอบกู้พลังของชุมชน โดยการพัฒนาศักยภาพของคน ชุมชนให้มีทิศทางการพัฒนาที่ชัดเจน เน้นการดำเนินชีวิตแบบพอเพียง

ดังความหมายที่กล่าวแล้วข้างต้น ตลอดจนหันมาพัฒนาวัฒนธรรมที่ดั่งงามและเหมาะสมของแต่ละชุมชนต่อไป

ดังนั้น การเสนอกรณีตัวอย่างการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงจึงเสนอบริบทภูมิหลังกิจกรรมและการดำรงชีวิตของเกษตรกรตัวอย่างเป็นต้นแบบและแนวทางการดำรงชีวิตเพียงพอป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาหรือวิกฤตต่อสังคมหรือประเทศในโอกาสต่อไป โดยเสนอต้นแบบหรือเกษตรกรผู้ดำรงชีวิตแบบพอเพียงทุกภาคของประเทศไทย ตามหลักของทฤษฎีใหม่คือ เป็นเกษตรกรที่อาศัยในชนบท ช่วยตนเองและพึ่งตนเองได้ ถ้าสังคมไทยทำความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพื้นฐาน เราสามารถขจัดความยากจนของคนทั้งประเทศ พร้อมกับสร้างฐานทางสังคมและธรรมชาติแวดล้อมให้ฟื้นฟูบูรณะเพิ่มพูนขึ้นเต็มประเทศ ความเข้มแข็งที่พื้นฐานทั้งทางเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม จะส่งผลให้การพัฒนาเศรษฐกิจในระดับบนมั่นคงและยั่งยืน

เศรษฐกิจพื้นฐานหรือเศรษฐกิจชุมชน หรือเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงมีพระราชดำรัสถึงเมื่อวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ. 2540 มีความคล้ายคลึงกันหรือเหมือนกับ เศรษฐกิจพื้นฐาน หมายถึง เศรษฐกิจที่คำนึงถึงการบำรุงพื้นฐานของตนให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจพื้นฐานสังคมก็คือชุมชนเพราะฉะนั้น เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชน ก็คืออย่างเดียวกัน

เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง พอเพียงสำหรับทุกคน มีธรรมชาติเพียงพอ มีความรักพอเพียง มีปัญญาพอเพียง เมื่อทุกอย่างพอเพียงก็เกิดความสมดุล จะเรียกเศรษฐกิจสมดุลก็ได้ เมื่อสมดุลก็เป็นปกติ สบายไม่เจ็บไข้ ไม่วิกฤต เศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชน ล้วนมุ่งไปสู่เศรษฐกิจพอเพียง

ข้อสำคัญ เมื่อพูดถึงเศรษฐกิจพื้นฐานต้องไม่มองเรื่องเศรษฐกิจแบบแยกส่วน แต่เป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนความเข้มแข็งของสังคมหรือชุมชน อาศัยการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจเชื่อมโยงกับวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นบูรณาการ

ลักษณะ 5 ประการของเศรษฐกิจพื้นฐาน

เศรษฐกิจพื้นฐานมีลักษณะ 5 ประการหรือเบญจลักษณะ ดังนี้

1. เป็นเศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวล ไม่ใช่เศรษฐกิจสร้างความร่ำรวยให้คนส่วนน้อย แต่ทิ้งคนส่วนใหญ่ให้ยากจน ช่องว่างทางเศรษฐกิจนำไปสู่ปัญหาทางสังคม การเมืองและสิ่งแวดล้อม อันนำไปสู่ความไม่มั่นคง เศรษฐกิจสำหรับคนทั้งมวลเป็นการสร้างทุนทางสังคมและเป็นพื้นฐานของการพัฒนาทุกชนิด

2. มีพื้นฐานอยู่ที่ความเข้มแข็งของชุมชน

3. มีความเป็นบูรณาการ คือไม่ใช่เป็นเรื่องเศรษฐกิจโดดๆ แต่เชื่อมโยงกับสังคม วัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

4. อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เช่น การเกษตร หัตถกรรมไทย สมุนไพร อุตสาหกรรมการเกษตร อาหารไทย การท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้ล้วนอยู่บนพื้นฐาน วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมไทยเป็นจุดแข็งของไทยที่คนอื่นไม่มี

5. การจัดการและนวัตกรรมต่างๆ เพื่อเติมความก้าวหน้าให้แก่เรื่องพื้นฐานทำให้มี พลวัตอย่างไม่หยุดนิ่ง

ซึ่งการรวมตัวกันทำอาชีพต่างๆ เพื่อเสริมเศรษฐกิจของชุมชนเข้มแข็งได้จาก กิจกรรม ดังนี้ เช่น การทำเกษตรกรรมผสมผสาน ก็มีตัวอย่างต้นไม้อันหนึ่งถ้ารู้จักทำ ประโยชน์จะทำให้ได้เงินถึง 12,000 บาท โดยในจังหวัดขอนแก่นมีนายแพทย์อภิสิทธิ์ ชำรง-วารางกุล ส่งเสริมกับชาวบ้าน 41 หมู่บ้านมีต้นไม้เพิ่มขึ้น 200,000 ต้น คิดเป็นมูลค่า 2,400 ล้านบาท หรือตัวอย่างครูบาสุทธินันท์ ปรัชญพฤทธิ์ เกษตรกรอำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์ มี ต้นไม้กว่าแสนต้นและยังได้อุทิศสวนป่าของตนเป็นแหล่งวิชาการ วิทยาลัยชาวบ้าน ที่ต้องการ ศึกษาการจัดการอย่างไม่คิดค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น หรือตัวอย่าง นายผาย สร้อยสระกลาง อดีตผู้ใหญ่บ้านสระคูณ นำชุมชนชาวบ้านทำเกษตรกรรมเกษตรแบบผสมผสาน ก็เป็น ตัวอย่างของเศรษฐกิจชุมชนพอเพียงการแปรรูปอาหาร ทุกตำบลจะต้องมีอุตสาหกรรมแปรรูป อาหารเป็นโรงสี โรงทำน้ำผลไม้ฯ และมีการบรรจุหีบห่อส่งตลาดด้วย brand name สำเร็จรูปออกจำหน่ายทั่วโลก งานหัตถกรรม จะต้องประดิษฐ์สินค้าจากวัตถุดิบในท้องถิ่น การ จัดธุรกิจต่างๆ เช่น ตั้งปั้มน้ำมัน ขายผลิตผลการเกษตรที่มีคุณภาพ ตั้งศูนย์การแพทย์แผน ไทย โดยการฝึกให้เกษตรกรเป็นผู้ให้บริการ เริ่มจากการนวดแผนไทย ประคบด้วยสมุนไพร จำหน่ายสมุนไพร อย่างน้อย 3 อย่างนี้ จะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นทั้งชุมชนด้วย และ ที่สำคัญมีกองทุนชุมชนซึ่งเกิดจากภาวการณ์ออมของชาวบ้าน ในรูปกลุ่มออมทรัพย์ หรือ ธนาคารชุมชนถ้าสามารถรวมตัวกันทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจพื้นฐานเช่นกัน ทุกหมู่บ้านทุก ตำบลก็จะสามารถจัดการความอยากจนได้พร้อมกันทั้งประเทศ จะมีการเพิ่มทุนทางสังคมเน้น “โครงสร้างทางศีลธรรม” ไปพร้อมๆ กันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทาง สิ่งแวดล้อม และทุนทางเศรษฐกิจ

ขอเสนอกรณีชุมชนตัวอย่างเพิ่มเติม เช่น ที่บ้านดงบัว อ. แวงใหญ่ จ.ขอนแก่น ก็เป็นตัวอย่างของชุมชนพอเพียง เนื่องจากสามารถพัฒนาชุมชนโดยเน้นกิจกรรมการเกษตร ผสมผสาน แม้ในอดีตหมู่บ้านนี้จะแห้งแล้งมาก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอาชีพการทอผ้า “พรรณ

โครงการทฤษฎีใหม่

พระราชดำริเกี่ยวกับ “ทฤษฎีใหม่” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 พระราชทานแก่คณะบุคคลต่างๆ ที่เข้าเฝ้าถวายชัยมงคล เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัยสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันอาทิตย์ที่ 4 ธันวาคม 2537 เกี่ยวกับเรื่องทฤษฎีใหม่ มิได้เป็นการแจกจ่ายที่ดิน เป็นที่ดินของประชาชนเอง เรื่องนี้เริ่มต้นที่จังหวัดสระบุรีหลายปีมาแล้ว จากจินตนาการและความฝันของพระองค์ โดยไม่ได้ดูตำราหรือค้นตำรา โดยเริ่มต้นที่วัดมงคล ปัจจุบันทรงพระราชทานนามใหม่ว่า “วัด

ฉะนั้น ในบริเวณนั้นจึงเกิดเป็นบริเวณที่พัฒนาแบบใหม่ จึงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่” และทรงเห็นว่าดำเนินการได้ผล (ปัจจุบันคือหมู่บ้านวัดใหม่มงคล ซึ่งอยู่ห่างอำเภอเมืองสระบุรี ประมาณ 10 กิโลเมตร) ต่อมาได้ขยายทฤษฎีนี้โดยความเห็นชอบและยินยอมจากชาวบ้านทำที่อำเภอเขาวง (คือบ้านแดนสามัคคี บ้านกุดพอกแก่น บ้านคุ่มเก่า ตำบลคุ่มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์) ซึ่งมีเส้นทางการคมนาคมไม่สะดวกและทุรกันดารมากจนเรียกว่าเส้นทาง ดิสโก้

นอกจากนี้ปัจจัยที่สำคัญคือน้ำ การขุดสระนั้นสิ้นเปลืองมาก ชาวบ้านไม่สามารถ ออกค่าใช้จ่ายเอง มูลนิธิชัยพัฒนาและทางราชการ โดยกรมชลประทานกรมพัฒนาที่ดิน กรม วิชาเกษตร กรมส่งเสริมเกษตรและอื่นๆ ได้ช่วยกันทำ โดยชาวบ้านไม่ต้องสิ้นเปลืองมาก ฉะนั้น “ทฤษฎีใหม่” อาจขยายไปทั่วประเทศ แต่ต้องช้าๆ เพราะค่าใช้จ่ายมาก ต้องค่อยๆ ทำและเมื่อทำแล้วก็เป็ นวิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้ประชาชนมีกิน แบบตามอัตภาพคือไม่รวยแต่ก็ มีพอกิน ไม่อดอยาก ต้องทำอย่างระมัดระวัง ซึ่งมี 3 ขั้นตอนในการปฏิบัติ ดังนี้

ขั้นที่หนึ่ง เป็นการผลิตเน้นการพึ่งตนเองได้แบบค่อยเป็นค่อยไป (15 มีนาคม 2537)

1. เป็นวิธีปฏิบัติของเกษตรกรที่เป็นเจ้าของที่ดิน จำนวนน้อยแปลงเล็กประมาณ 10 – 20 ไร่ (เฉลี่ยขนาดฟาร์มทั่วประเทศ 25.9 ไร่) ซึ่งเป็นเกษตรกรรายย่อยฐานะยากจน มีสมาชิกในครอบครัวประมาณ 5-6 คน อยู่ในเขตใช้น้ำฝนและต้องใช้น้ำอย่างประหยัด ในกรณีที่มีที่มากกว่า 15 ไร่ นั้นต้องแบ่งพื้นที่ส่วนที่เหลือทำแบบเดิม เพราะต้องมากกว่า กำลังคนของคนในครอบครัวด้วย ส่วนเกษตรกรที่อยู่ในเขตทำสวนไม้ยืนต้นหรือสวนผลไม้ อยู่แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนมาทำเกษตรวิธีนี้

2. หลักสำคัญ คือให้เกษตรกรมีความพอเพียงเลี้ยงตนเองได้ (self sufficiency) ในระดับชีวิตที่ประหยัด ทั้งนี้ต้องมีความสามัคคีในท้องถิ่นเน้นให้เกษตรกร มีอาหารพอเพียงแก่การบริโภคตลอดปี มีสิ่งแวดล้อมดีสุขภาพและอนามัยดี มีรายได้พอซื้อเครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตเพียงพอเกษตรกรส่วนใหญ่ในพื้นที่ควรมีความพึงพอใจในชีวิต มีความเป็นอยู่ที่คล้ายคลึงกัน มีความสามัคคีในชุมชนและเข้าใจระบบทฤษฎีใหม่เหมือนๆ กัน

3. มีการผลิตข้าวบริโภคเพียงพอประจำปี โดยถือว่า ครอบครัวยุคหนึ่งทำนา 5 ไร่ จะมีข้าวพอกินตลอดปี ข้อนี้คือหลักสำคัญของทฤษฎี เนื่องจากคนไทยรับประทานข้าวเป็นอาหารหลัก (เฉลี่ยคนบริโภคข้าวประมาณ 200 กิโลกรัมต่อปี) หากมีสมาชิก 6 คน จะต้องบริโภคข้าวไม่ต่ำกว่า ปีละ 1,200 กิโลกรัม (การทำนาปีจะได้ผลผลิตไม่ต่ำกว่าปีละ $5 \times 325 = 1,625$ กิโลกรัม คือผลผลิตดังกล่าวเฉลี่ยจากผลผลิตเฉลี่ยทั้งประเทศ ปี พ.ศ. 2535/2536) หากสามารถควบคุมน้ำได้ไม่ให้ขาดในช่วงที่ต้องการและบำรุงรักษาที่ดีอาจจะได้ผลผลิตเพิ่มกว่านี้ ซึ่งก็จำเป็นส่วนเหลือจำหน่าย

4. เพื่อการนี้จะต้องใช้หลักว่า ต้องมีน้ำ 1,000 ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ ฉะนั้น 5 ไร่ ต้องมี 5,000 ลูกบาศก์เมตร แต่ละแปลง (15 ไร่) ทำนา 5 ไร่ ทำพืชไร่หรือผลไม้ 5 ไร่ รวม 10 ไร่ จะต้อง มีน้ำ 10,000 ลูกบาศก์เมตร จะต้องตั้งสูตรคร่าวๆ โดยแต่ละแปลงประกอบด้วยนา 5 ไร่ พืชสวน 5 ไร่ สระน้ำ 3 ไร่ (ลึก 4 เมตร จุประมาณ 19,000 ลูกบาศก์เมตร 19,200) ที่อยู่อาศัยและอื่นๆ 2 ไร่ รวมประมาณ 15 ไร่ โดยสูตรการแบ่งแปลงประมาณ 5 : 5 : 3 : 2 (33.3 : 33.3 : 20 : 13.3 ซึ่งต่อมาปรับเป็น 30 : 30 : 30 : 10) ซึ่งสูตรนี้โดยประมาณอาจปรับเปลี่ยนได้เล็กน้อย ขึ้นอยู่กับสภาพทำเลที่ตั้งเช่น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขนาดสระอาจปรับพื้นที่ประมาณ 30 % แต่ภาคใต้มีฝนตกชุก ขนาดสระอาจปรับลดลงเหลือ 20 % เป็นต้น ซึ่งปริมาณน้ำที่เป็นการกักเก็บตามน้ำฝนในฤดูกาลเพื่อสำรองไว้เสริมกิจกรรมในไร่นาเมื่อเกิดฝนแล้งจะมีผลต่อการทำกิจกรรมได้ต่อเนื่องและมีปริมาณน้ำเพียงพอ

5. อุปสรรคสำคัญที่สุดคือ อ่างเก็บน้ำหรือสระที่ได้น้ำให้เต็มเพียงปีละหนึ่งครั้ง จะมีการระเหยวันละ 1 เซนติเมตร โดยเฉลี่ยในวันที่ฝนไม่ตกหมายความว่าในปีหนึ่งถ้านับว่าแห้ง 300 วัน ระดับน้ำของสระจะลดลง 3 เมตร (ในกรณีนี้ 3/4 ของ 19,000 ลูกบาศก์เมตร น้ำที่ใช้ได้จะเหลือ 4,750 ลูกบาศก์เมตร) จึงต้องมีการเติมน้ำเพื่อให้เพียงพอ

6. มีความจำเป็นที่จะมีแหล่งน้ำเพิ่มเติม สำหรับโครงการวัดมงคลชัยพัฒนาสร้าง อ่างเก็บน้ำจุ 800,000 ลูกบาศก์เมตร สำหรับเลี้ยงพื้นที่ 3,000 ไร่

7. สภาพอ่างเก็บน้ำ 800,000 ลูกบาศก์เมตร จะเลี้ยงพื้นที่ได้ 800 ไร่ (โครงการที่วัดมงคลชัยพัฒนา มีพื้นที่ 3,000 ไร่ แบ่งเป็น 200 แปลง) อ่างนี้จึงเลี้ยงได้ 4 ไร่ต่อแปลง ถ้าพลังสระในแปลงเลี้ยงพื้นที่ได้ 4.75 ไร่ จึงเห็นได้ว่าอาจไม่เพียงพอ (4.75 ไร่ + 4.00 ไร่ = 8.75 ไร่) ใน 8.75 ไร่จะทำเกษตรกรรมอย่างสมบูรณ์ได้อีก 6.25 ไร่ จะต้องอาศัยน้ำฝนเลี้ยง โดยต้องคำนึงว่าในระยะที่ไม่มีน้ำหรือมีฝนตก น้ำฝนที่ตกมาจะเก็บน้ำได้ในอ่างและในสระสำรองไว้สำหรับเมื่อต้องการอ่างและสระจะทำหน้าที่เปลี่ยนน้ำฝน (regulator) และระบบน้ำนี้จะพอใช้ได้

8. ปัญหาใหญ่อีกข้อหนึ่งคือ ราคาการลงทุนค่อนข้างสูง เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก (หน่วยงานราชการ เอกชน และทางมูลนิธิ) แต่ถ้าเป็นค่าดำเนินการนั้นไม่สิ้นเปลืองสำหรับเกษตรกร ซึ่งในกรณีที่มีแหล่งน้ำอยู่แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องขุดสระอีก เพียงแต่ปรับปรุงแหล่งน้ำที่มีอยู่ให้เก็บกักน้ำได้มากขึ้น หรือเพียงพอสำหรับใช้ในช่วงฤดูแล้ง นอกจากนี้บริเวณขอบสระควรปลูกไม้ผล เพื่อได้รับเงาทำให้น้ำในสระระเหยช้าลง

ขั้นที่สอง เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มสหกรณ์ให้พอมี พอกิน พอใช้ เน้นการช่วยในชุมชนและสังคมดีขึ้นพร้อมๆ กัน ไม่รวยคนเดียว (12 กุมภาพันธ์ 2538)

เมื่อตั้งศูนย์บริการที่วัดมงคลชัยพัฒนา และแปลงตัวอย่าง “ทางดิสโก้” (จ.กาฬสินธุ์) สำเร็จแล้ว เกษตรกรก็เริ่มเข้าใจวิธีการ จึงขอให้ดำเนินการในพื้นที่ของตน เมื่อได้ผลก็เริ่มขั้นที่สอง คือเกษตรกรรวมพลังในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ร่วมแรงในกิจกรรมดังนี้

1. การผลิต การเตรียมดิน พันธุ์พืช ระบบน้ำ – ซลประทาน ฯลฯ
2. การตลาด ลานตากข้าว ยุ้ง เครื่องสีข้าว การจำหน่ายผลผลิต
3. การเป็นอยู่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม กะปิ น้ำปลา ฯลฯ
4. สวัสดิการ เงินกู้ สาธารณสุข ฯลฯ
5. การศึกษา ทุนการศึกษา โรงเรียน สื่อความรู้และอื่นๆ
6. สังคมและศาสนา ร่วมกันส่งเสริมกิจกรรมด้านสังคมและวัฒนธรรมด้วยความ

ร่วมมือของหน่วยราชการ องค์กรเอกชนและมูลนิธิ

ขั้นที่สาม เน้นการร่วมมือ เป้าหมายเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท (13 กุมภาพันธ์ 2538)

1. ติดต่อร่วมมือกับแหล่งเงินทุน (ธนาคาร) กับแหล่งพลังงาน (บริษัทน้ำมัน)
2. ตั้งและบริหารโรงสี
3. ตั้งบริหารร้านสหกรณ์

4. ช่วยการลงทุน
5. ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิต

โดยฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัทจะได้รับประโยชน์เกษตรกรขายข้าวในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารกับบริษัทซื้อข้าวบริโภคราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกโดยตรงจากเกษตรกรและนำมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคในราคาต่ำ (เป็นร้านสหกรณ์ราคาขายส่ง) ธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากร

ข้อคิดเห็นและข้อเสนออื่น ๆ เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่

1. แปลงปลูกพืช “ทฤษฎีใหม่” เป็นแนวคิดหรือความเห็นที่คาดการณ์ตามหลักวิชาการซึ่งต้องควบคู่กับการปฏิบัติ ต้องการพิสูจน์ว่าถูกต้อง โดยการทำการทดลองนำร่องในหลายๆ พื้นที่เพื่อหาแนวปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสมกับพื้นที่แต่ละแห่ง ซึ่งมีปัจจัยของสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันทั้งด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจและสังคม

ปัจจุบันกรมวิชาการเกษตรได้ดำเนินการทดลองและวิจัย “แปลงเกษตรกรทฤษฎีใหม่” ในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ 22 แห่ง เพื่อทำการศึกษาหาข้อมูลเพิ่มเติมสะสมติดต่อกันหลาย ๆ ปีเพื่อรวบรวมคำแนะนำและปรับปรุงแนวทางปฏิบัติให้เหมาะสมแต่ละท้องที่ต่อไป

2. หากจะเลี้ยงปลาเป็นกิจกรรมหลักอีกประเภทหนึ่ง น่าจะแบ่งสระน้ำออกเป็นหลายสระแยกกัน แต่พื้นที่รวมกันแล้วไม่เกินร้อยละ 30

3. ควรอนุญาตให้เอกชนที่รับจ้างขุดสระ นำดินไปใช้ประโยชน์อื่นได้

4. การพัฒนาตามแนวทางทฤษฎีใหม่ จะต้องมีการปรับใช้เหมาะสมกับสภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อม ความพร้อมของเกษตรกร ความสามัคคีในชุมชน การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมและเผยแพร่ “ทฤษฎีใหม่เพื่อการพัฒนา”

บรรณานุกรม

- เกษตรและสหกรณ์, กระทรวง. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ กับการพัฒนา
การเกษตรไทย. กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง, 2539.
- คณะกรรมการอำนวยการจัดการฉลองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี. ในหลวงกับการศึกษาไทย :
ห้าศตวรรษสิริราชสมบัติ. กรุงเทพมหานคร : ม.ป.ท. 2540, 176 หน้า.
- คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงาน. แนวทางส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา.
กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์ดีดจำกัด, 2541.
- คณะกรรมการข้าราชการครู, สำนักงาน. ความเป็นครูสถิตในหทัยราช. กรุงเทพมหานคร :
ม.ป.ท., 2539.
- ประเวศ วะสี, ประชาคมตำบลยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียงศีลธรรมและสุขภาพ.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน, 2541.
- เสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, สำนักงาน. ประพาสต้นบนดอย, ม.ป.ท., 2539.
- ส่งเสริมการเกษตร, กรม. ทางเลือกการผลิตทางการเกษตรไร่นาสวนผสม. 2537.
ไร่นาสวนผสมตามทฤษฎีใหม่. กรุงเทพมหานคร : 2540.
- เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่องทิศทางการพัฒนาชนบทตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง.
ในการประชุมวิชาการ, สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น: 2542.
จาก "วิถีไทย" ของ กลุ่มสถาบันราชภัฏภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานพิมพ์เรียดเวฟ 2542.